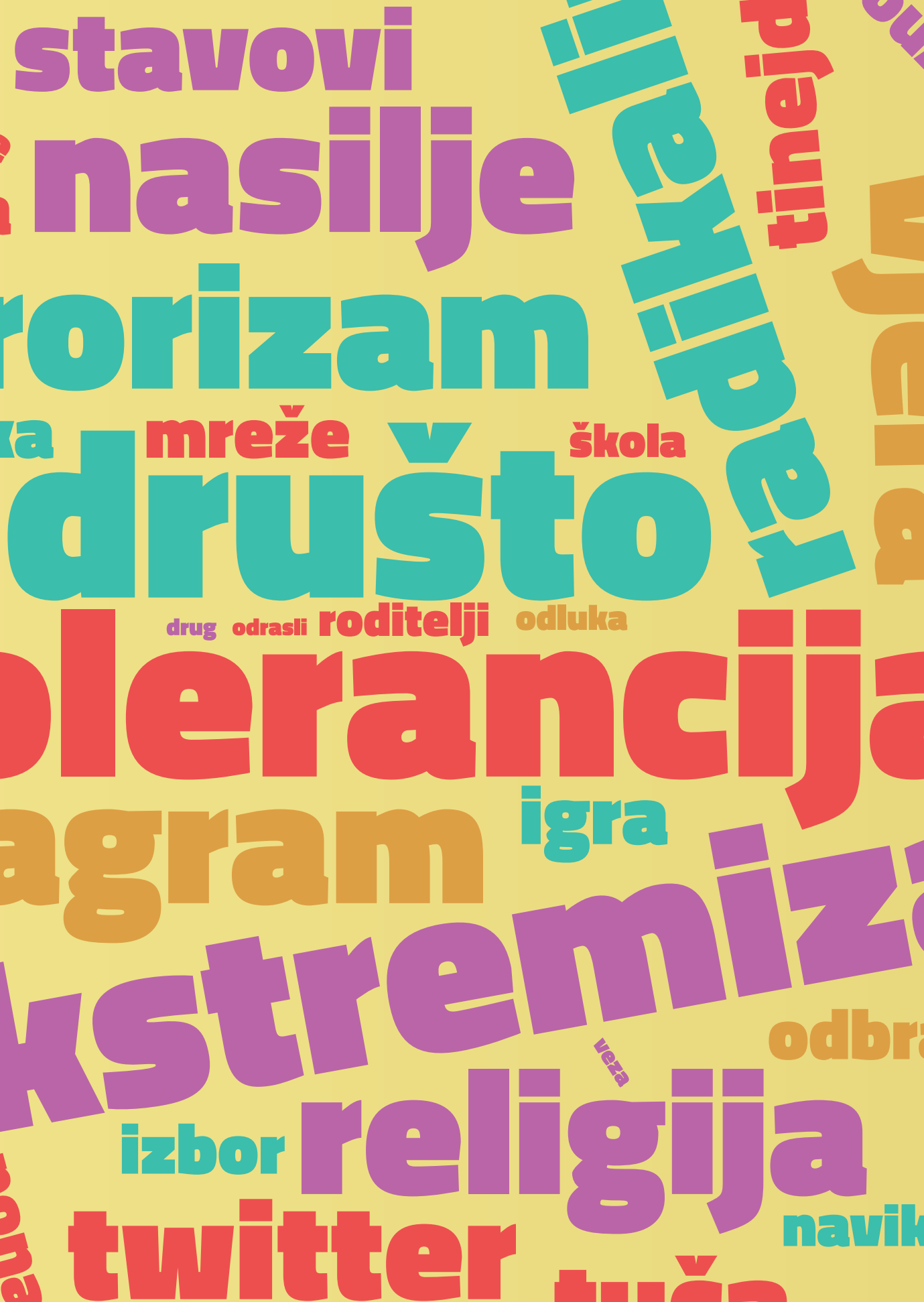

OTPORNOST MLADIH NA RADIKALNA I EKSTREMNA PONAŠANJA U CRNOJ GORI

stavovi

nasilje

horizam

mreže v škola

društvo

toleranciija

agoram igra

kstreamizacija

religija

twitter

navik

tinejd

radikalizacija

drug odrasli roditelji odluka

izbor

vez

odbr

twas

su

**OTPORNOST MLADIH NA
RADIKALNA I EKSTREMNA
PONAŠANJA U CRNOJ GORI**

IZDAVAČ

Forum mladi i neformalna edukacija (Forum MNE)

ZA IZDAVAČA

Elvira Hadžibegović Bujanja

AUTORI

Defacto Consultancy

DIZAJN

Defacto Consultancy

Podgorica, januar 2017.

Ovaj projekat je dijelom finansirala Ambasada SAD u Podgorici. Mišljenja, nalazi, zaključci ili preporuke koji su ovdje izneseni su stav autora i ne odražavaju nužno stav Stejt dipartmenta/Vlade SAD.

SADRŽAJ:

5 O ISTRAŽIVANJU I METODOLOGIJI

7 GLAVNI AGENSI SOCIJALIZACIJE

- 7 Agenci socijalizacije iz perspektive mladih i društvenih i vjerskih zajednica
- 8 Društvene mreže

9 TOLERANCIJA PREMA RAZLIČITOSTIMA

- 9 Intenzivno družili
- 10 Zabaljavljali
- 10 Živjeli u istoj zgradi
- 11 Sjedjeli u klupi
- 11 Dijelili sobu
- 11 Postali prijatelji na društvenim mrežama
- 11 Dodatne napomene

13 PERMISIVNOST PREMA NASILJU

15 VJERSKA TOLERANCIJA

- 15 Religioznost
- 15 Značaj vjerskih zajednica i vjerski život u Crnoj Gori
- 16 Tolerancija prema drugim vjerskim zajednicama
- 16 Ekstremna ponašanja
- 18 Vjerski ekstremizam iz perspektive društvenih i vjerskih zajednica

O ISTRAŽIVANJU I METODOLOGIJI

Analiza stavova i vrijednosnih orijentacija crnogorskih srednjoškolaca je rezultat istraživanja koje je sprovedeno u periodu od novembra, 2016. do januara 2017. godine. Forum MNE i agencija DeFacto su, uz podršku Direktorata za mlade (Ministarstvo sporta), definisali nekoliko tema koje je obuhvatilo ovo istraživanje. Takođe, istraživanje je dio projekta *Prevenција radikalizma mladih na sjeveru Crne Gore kroz omladinski rad*, koji sprovodi Forum MNE uz podršku Američke ambasade.

Interesovalo nas je:

- Koji su to glavni agensi socijalizacije mladih u Crnoj Gori?
- Koliko su mladi tolerantni prema raznim oblicima različitosti?
- Da li i u kojim situacijama su mladi permissivni prema nasilju?
- Koliko su mladi religiozni i kakav odnos imaju prema drugim religijama?

Metodologija istraživanja je obuhvatila dvije kvalitativne tehnike, koje su naročito pogodine za prikupljanje vrijednosnih stavova pojedinaca ili grupa od kojih želimo nešto da saznamo.

Kvalitativne metode su uključile:

- **14** fokus grupa sa srednjoškolcima, pri čemu je cilj ove metode bio da podstakne otvoreni razgovor među učesnicima u formi polu-strukturiranih grupnih intervjua;
- **17** dubinskih, polu-strukturiranih intervjua sa predstavnicima institucija, vjerskih organizacija i organizacija civilnog sektora sa ciljem da razumijemo kako odabrani javni subjekti razmišljaju o mladim i na koji način ocjenjuju njihov uticaj na ponašanje i formiranje vrijednosti te vršnjačke grupe.

Istraživanje je sprovedeno u sedam crnogorskih gradova (Plavu, Rožajama, Beranama, Ulcinj, Herceg Novom, Nikšiću i Podgorici), koji su zbog svojih socio-demografskih karakteristika ocijenjeni naročito interesantnim za prirodu istraživanja. Kako bi dobili pouzdaniji nalaz i utvrdili da li postoje razlike u stavovima mladih i starijih srednjoškolaca, u svakom od pomenutih gradova su održane po dvije fokus grupe.

GLAVNI AGENSI SOCIJALIZACIJE

Kada govorimo o mladim ljudima nezaobilazno moramo obratiti pažnju na različite društvene faktore koji imaju uticaja na njihov cjelokupni život. Budući da agensi socijalizacije u prvom redu predstavljaju porodicu, a zatim školu i vršnjačku grupu, na samom početku nas je interesovao način na koji se crnogorski srednjoškolci identifikuju, kako razmišljaju o školi i ko sve utiče na formiranje njihovih odluka vezanih za različite životne situacije.

AGENCI SOCIJALIZACIJE IZ PERSPEKTIVE MLADIH I DRUŠTVENIH I VJERSKIH ZAJEDNICA

Pozitivne asocijacije na školu se uglavnom odnose na druženje i aktivnosti koje se organizuju u sklopu vannastavnih sadržaja. Učesnici fokus grupa su gotovo jedinstveni u stavu da ih na školu prvenstveno asociira društvo i stvari koje vezuju za druženje – poput sticanja novih poznanika, prijatelja i simpatija. Tek na drugom mjestu, opšti je utisak, kod svih grupa da ih škola asociira na učenje, nova znanja, uspjeh u školi. Pored toga, među pomenutim asocijacijama navedeno je još i sticanje radnih navika ili uopšteno vrijeme provedeno u školi.

U tom smislu, škola se javlja kao glavni faktor socijalizacije, pogotovo u manjim sredinama u kojima nema puno sadržaja namijenjenih mladim ljudima.

Negativne asocijacije mogu biti podijeljene u one koje se tiču odnosa nastavnika/profesora prema učenicima, koji oni doživljavaju negativno; zatim obim gradiva i ispitivanje i nejednak tretman prema svim učenicima; treća kategorija negativnih asocijacija je neprimjereno ponašanje njihovih vršnjaka koje ide i do delinkvencije; dodatne asocijacije postoje i za psihičko, odnosno fizičko nasilje.

Kada govorimo o uticaju koji se na njih ostvaruje, očekivano, gotovo svi učesnici su rekli da slušaju savjete svojih roditelja kada je izbor škole, prijatelja i profesije u pitanju. Međutim, koliki je zaista stepen slobode izbora škole, a u kojoj mjeri roditelji uspiju da svoj savjet vješto predstavljaju i ubijede njihovo dijete da je to njihova samostalna odluka, teško je reći. U tom dijelu, ilustrativan je primjer jednog učesnika fokus grupe iz Podgorice:

- **Moderator:** „Pa majka ti je rekla (šta da upišeš)?“
- **Učesnik:** „Ne, ona mi je predložila za kuvara i onda kad sagledaš cijelu sliku, perspektivu, budućnost i sve to, jedinu budućnost imam kroz kuvarstvo, šta god da sam upisao relativno i nije neka budućnost.“
- **Moderator:** „A jesi li zavolio to?“
- **Učesnik:** „Malo.“ (#G1, Podgorica)

Dodatno, pomenuto je da važan uticaj na njih imaju stariji brat ili sestra. Zanimljivo, malo je onih koji kažu da se zbog društva odlučuju na nešto. **Stiče se utisak da su daći na sjeveru Crne Gore nešto konzervativniji u načinu donošenja odluka i pravljenja izbora, te da na njih značajno više utiču roditelji u odnosu na druge sredine.**

Porodica je, kako se pokazalo, ujedno i mjesto primarnog kreiranja političkih stavova kako za mlađe, tako i za starije grupe učesnika u svim fokus grupama. Iako su skloni da kažu kako ih

političke teme ne interesuju, tvrde da njihovi vršnjaci veoma često diskutuju o tome, te da je za vrijeme prethodnih izbora to bila „glavna tema na odmoru“.

Kada je u pitanju izbor i poštovanje vjere, srednjoškolci iz Herceg Novog i Berana pokazuju više samostalnosti po pitanju odluka koliko će često ići u vjerske objekte i kakve će obrede obavljati u odnosu na ostale grupe. Djeca iz svih sredina, sa izuzetkom Podgorice i Herceg Novog, u poređenju sa njihovim roditeljima, danas su veći inicijatori poštovanja određenih aspekata iz vjerskog života i sami se uključuju u aktivnosti koje organizuje crkva.

Kada je riječ o nalazima iz intervjuva, sagovornici najveći problem vide u politizaciji kompletnog društva, što se prenosi i na cjelokupan život mladih – na njihove stavove, vrijednosti, način funkcionisanja, sistem obrazovanja. Problemi su podijeljeni i u one koji se tiču funkcionisanja cjelokupnog sistema, poput nepostojanja posla, do problema na strani mladih, kao što su apatija, previše provedenog vremena na društvenim mrežama i slično.

Iz građanskog sektora primjećuju da su mladi prepušteni u velikoj mjeri sredini u kojoj se kreću i da to dominantno utiče na njih – što zbog velikog broja loših uzora može biti veoma opasno. Dodatno, akcentuju da živimo u sredini gdje politika ima prevelikog uticaja, što se može vidjeti i u životu mladih. Ovo se naročito odnosilo na predizbornu političku kampanju, koja je po njihovom mišljenju bila previše agresivna: „Uključiš Youtube da gledaš nešto, odma' iskoči spot“, pa onda i ne treba da čudi da su mladi toliko u tome, jer su oni najčešći korisnici Jutjuba i uopšte interneta.

Jedna od naših sagovornica, koja se bavi vršnjačkom edukacijom, ističe da postoje mladi ljudi koji su politički opredijeljeni i u školi ponekad vode političke rasprave. Sve to, smatra ona, pokazuje da su mladi skloni da raspravljaju o vrijednostima, ali i da se nadmeću među sobom – „Politika kao tema, vlast protiv opozicije: To je njima način da se takmiče, kao Đoković vs. Nadal ili Partizan vs. Zvezda.

Bez obzira na nerado izjašnjavanje o političkim temama, ovaj nalaz je u velikoj mjeri potvrđen kroz iskaze srednjoškolaca u fokus grupama.

DRUŠTVENE MREŽE

Kada su u pitanju načini komuniciranja, očekivano je da su svi učesnici ujedno i korisnici različitih tipova društvenih mreža. Iz razgovora tokom fokus grupa vidimo da u tom dijelu prednjače Fejzbuk, Instagram i Snepčet, što je takođe nalaz koji ne bi trebalo mnogo da iznenađuje.

Što se načina korišćenja tiče, većina učesnika kaže da ne prihvata za prijatelja na društvenim mrežama nekog koga ne poznaje, ili nekog ko je iz inostranstva. U manjini su oni koji vođeni pozitivnim primjerima povezivanja ljudi koji se u „stvarnom“ životu ne poznaju, na društvenim mrežama prihvataju prijatelje iz inostranstva.

Strah od zloupotrebe društvenih mreža opravdano je prisutan, uzevši u obzir ozbiljne pokušaje zloupotreba koji su se dešavali na sjeveru Crne Gore.

Gotovo svi primjećuju da postoji određeno spam-ovanje, to jest da su neki prilično navalentni u svojim pokušajima da postanu prijatelji ili ostvare komunikaciju na društvenim mrežama.

Učesnici takođe kažu da razumiju kako društvene mreže mogu biti zloupotrijebljene na najrazličitije načine, ali utisak je da za sebe u tom dijelu niko od učesnika nije naročito zabrinut.

TOLERANCIJA PREMA RAZLIČITOSTIMA

Budući da u Crnoj Gori do sada nije rađeno nijedno detaljno istraživanje o stepenu tolerancije i opravdanosti određenih stavova mladih – setom pitanja o etničkoj i socijalnoj distanci smo nadalje željeli da utvrdimo prema kojoj socijalnoj kategoriji ispitanici pokazuju najnižu toleranciju. Takođe, u ovom dijelu istraživanja smo nastojali da utvrdimo da li postoji značajna razlika između pojedinih gradova u kojima su bile održane fokus grupe.

Distanca se mjerila prilagođenom Bogardusom skalom, na način što su učesnici fokus grupa bilježili sa kim bi im bilo prihvatljivo da se:

- Intenzivno družbe
- Zabavljaju/budu u vezi
- Žive u istoj ulici ili zgradi
- Sjede u istoj klupi
- Diješe sobu
- Postanu prijatelji na društvenim mrežama.

Prilikom ocjene prihvatljivosti pomenutih radnji, učenici su se izjašnjavali u svoje i u ime njihovih vršnjaka. Ideja je bila da se pokaže u kojoj mjeri oni lično, ali i na nivou vršnjačke grupe ocjenjuju tolerantnost prema sljedećim kategorijama stanovništva:

- Lošim đacima
- Doseljenicima
- Romima
- Ljudima druge nacionalnosti
- Strancima
- Homoseksualcima
- Ljudima druge vjere

INTENZIVNO DRUŽILI

Najveću distancu po pitanju ostvarivanja prijateljskih veza učenici pokazuju prema Romima i homoseksualcima. Distanca se vidno smanjuje prema ovim društvenim kategorijama kod osoba koje su imale lično iskustvo upoznavanja sa istim. Samim tim, na njihovu odbojnost u velikoj mjeri utiče to što nikada ranije nijesu imali priliku da sklope prijateljstvo sa Romima ili homoseksualcima. Dodatno, svjesni su ograničavajućeg faktora sredine u kojoj žive i plaše se osude: „sredina je kod nas jedini problem”.

Na pitanje da li smatraju da se nešto može promijeniti, neki odgovaraju potvrdno, ali tvrde da je to veoma spor i težak proces: „Pa evo vidim po našoj generaciji da smo počeli to malo da prihvatamo i naredne generacije će to više prihvatati nego mi sami. Tako da, rekla bih, mijenja se” (#G2, **Berane**). Kažu da su svakakodnevno putem medija upućeni u „tu kulturu”, to im postaje prihvatljivo i tvrde da na stvar ne gledaju kao njihovi roditelji.

Iako učesnici uglavnom ne pokazuju distancu prema ljudima druge nacionalnosti, u sredinama kao što su Berane, većina đaka smatra da su njihovi vršnjaci značajno manje tolerantni prema ovoj kategoriji. Pravljenje razlike između njih i vršnjaka, posredno upućuje na postojanje problema diskriminacije u pogledu nacionalnosti u toj sredini.

Većina sredjoškolaca nema problem da se intenzivno druži sa ljudima druge vjere. Tek ponegdje postoje primjeri da njihovi vršnjaci ne gledaju blagonaklono prema ljudima različite vjere. I dalje, utisak je da su to tek sporadični slučajevi.

ZABALJAVLJALI

Kod intimnog odnosa je distanca očekivano veća prema svim kategorijama. Ponavljaju se Romi, homoseksualci, ali dolaze do izražaja i ljudi druge vjere, kao i doseljenici. Osuda sredine igra značajnu ulogu – pa tako zabavljanje sa Romima kako za njih, tako ni za većinu vršnjaka nije prihvatljivo.

”*Niko ne bi bio sa njima zbog društva jer bi pričali okolo vidi on izlazi sa cigankom.* (#G2, **Ulcinj**)

Razlozi postojanja distance prema ljudima druge vjere su dijelom tradicionalni, dijelom praktični. Većina ih se ipak slaže da bi se zabavljali sa ljudima druge vjere do osamaneste godine, ali kasnije, kada bi „*razmišljali o životu*” i „*kada bi to bilo ozbiljnije*” – da bi ipak tražili nekog „*sličnog sebi*”. Ovo su samo neki od citata:

”*Moja vjera ne dozvoljava da se zabavljam sa ljudima druge vjere.* (#G2, **Plav**)

”*Kad budem razmišljala o daljem životu, tad bih nekako da taj neko bude iz moje vjere. Ovako neobavezno nešto, zašto da ne.* (#G2, **Berane**)

”*Mislim da je to svejedno. Muškarcima je lakše svakako. Kad se žena uda za nekoga druge vjere, očekuje se da se promijeni.* (#G1, **Berane**)

”*Ja sam recimo hrišćanka, on je muslimanske vjerspovijesti – njegovi roditelji će vući na to...* (#G2, **Berane**)

”*Nije me strah, ali jednostavno ako bih se udala ne bih voljela da promijenim vjeru.* (#G1, **Podgorica**)

”*Tu bi ostao samo na zabavljanje. Da mi bude djevojka nije problem, ne da mi dodje u kuću.* (#G2, **Ulcinj**)

Dodatno, jedan broj učesnika tvrdi da roditelji imaju veliki uticaj nad djecom čak i po pitanju odabira bračnih drugova. Kako objašnjavaju, osjećali bi da se stvari u njihovom životu dešavaju van njihove volje što im je, kako tvrde, neprihvatljivo.

ŽIVJELI U ISTOJ ZGRADI

Kada je život u istoj ulici i zgradi u pitanju, ovdje nema naročitih problema sa prihvatanjem navedenih društvenih kategorija. Važno im je da neko bude „*dobar komšija*” i „*da ne pravi probleme*”. Kako kažu: „*Šta oni rade iza svoja četiri zida, ne smeta mi*”.

Takođe, ovo je ujedno segment u kojem je distanca najmanje izražena, jer su učesnici svjesni toga da komšijski odnosi ne moraju da podrazumijevaju lični ili bilo kakav prisniji kontakt.

SJEDJELI U KLUPI

Po pitanju prihvatljivosti sjedjenja u klupi sa različitim društvenim kategorijama – učenici tvrde da svaka kategorija ima dobre i loše primjere ponašanja. Tako da bi većina sjedjela u klupi sa Romima, ukoliko bi vodili računa o higijeni i ponašali se pristojno. Takođe, kao dobri đaci, zabrinuti su da bi njihov uspjeh bio ugrožen ukoliko bi ih stalno ometao neki loš i neštašan đak iz klupe.

Pokazana distanca se po ovom pitanju se uglavnom temelji na praktičnim razlozima i može se dovesti u vezu sa porijeklom distance kod intenzivnog druženja. Kao učenici, većinu dana aktivno provode u školi, pa im se izbor prijatelja i drugara iz klupe djelimično poklapa.

DIJELILI SOBU

Kod dijeljenja prostora je gotovo svuda izražen određeni stepen distance. Ovo je u odnosu na njihove predašnje stavove donekle i očekivano, budući da podrazumijeva značajnu inimizaciju u odnosima sa datim društvenim grupama.

Pa tako imamo nalaz da učenici ponovo ne bi željeli da dijele svoju sobu sa homoseksualcima i Romima, ali i da kod stranaca imaju određenu dozu opreza.

POSTALI PRIJATELJI NA DRUŠTVENIM MREŽAMA

Kod odabira prijatelja na društvenim mrežama, postoji konsenzus u opreznosti prilikom druženja sa strancima ili ljudima sa kojima nemaju previše zajedničkih prijatelja. Homoseksualci su i dalje nepoželjna kategorija, dok su određene grupe u tom pogledu restriktivne i prema Romima. Interesantno je izdvojiti nekoliko ilustracija koje se odnose na njihov stav prema homoseksualcima:

„Možeš da provališ po fotografijama i statusima. Ne bih, osjećao bi se neprijatno. (#G2, Berane)

„Sa homoseksualcima bih, jer bi me zanimalo šta oni to izbacuju. (#G1, Berane)

„Homoseksualci mogu da lajkuju sve. (#G1, Plav)

„To silovatelji sve! (#G1, Herceg Novi)

DODATNE NAPOMENE

Izvor distance prema nacionalnim kategorijama objašnjavaju uticajem roditelja i sredine. Pa tako jedna od učesnica priznaje: „Postoje ljudi druge nacionalnosti koje baš ne mogu da podnesem i sa njima ne bih mogla da se gledam, a kamoli komuniciram. Ali to je ne zbog toga što ja znam nešto previše o njima, neku istoriju – nego jednostavno jer sam u takvoj sredini odrasla, gdje niko ne može da podnese Hrvate, Albance itd. Na samu pomisao na njih, meni se nešto smučī.”

Čak se i kod srednjoškolaca osjeća jedan vid nacionalne ostrašćenosti, koja je jasno formirana u ranom djetinjstvu posredstvom vaspitanja u krugu porodice, a odobravana je u kontekstu sredine u kojoj žive. Tako jedan od učesnika otvoreno priznaje: „Mrzimo Hrvate zbog

*ratova koji su bili". Dodaju na to i da: „djeca već od malih nogu slušaju takve priče. Već od malih nogu ih uče nacionalnosti i to je jedna velika greška". (#G1 i G2, **Berane**)*

Na pitanje da li bi lično iskustvo u vidu upoznavanja osobe druge nacionalnosti uticalo na promjenu njihovog stava, jedan od učenika kaže: „*Bi prema toj osobi, ali prema naciji ne bi*" (#G2, **Berane**).

PERMISIVNOST PREMA NASILJU

Sljedeći segment se tiče opravdanosti nasilja. U ovom dijelu smo ispitivali permisivnost srednjoškolaca prema različitim tipovima nasilja. Dodatno, nastojali smo da utvrdimo porijeklo njihovih stavova i identifikujemo eventualne primjere o nasilnom ponašanju njihovih vršnjaka.

Gotovo svi učesnici prepoznaju određene situacije kada je nasilje opravdano. U početku svi su opravdavali nasilje kada je u službi samoodbrane ili odbrane najbližih, posebno porodice. Takođe, verbalno nasilje u odnosu na fizičko smatraju opravdanim i to u svim gradovima.

Međutim, postavljeni u konkretne situacije od strane moderatora, pokazalo se da u dijelu opravdavanja nasilja, neki učenici iskazuju prilično radikalne stavove.

Učesnici fokus grupa u Podgorici pokazali su izuzetan stepen permisivnosti upotrebe nasilja u službi odbrane vjere. Gotovo svi su se usaglasili da je nasilje tada opravdano, a težina stavova išla je do toga i da nekoga „*treba upucati*“ ako vrijeđa drugu vjeru.

Tek nekoliko učesnika smatra da nasilje nije opravdano kada treba odbraniti vjeru, a posebno ilustrativan u tom dijelu bio je komentar jednog učesnika fokus grupe u Ulcinju, koji je jedini u svojoj grupi rekao da nasilje nije opravdano u slučaju odbrane vjere:

”Vjera kaže da treba volimo jedni druge. (#G1, Ulcinj)

Kada ovaj nalaz uporedimo sa ostalim grupama, dolazimo do zaključka da su po pitanju zaštite vjere najrigorozniji đaci iz Podgorice, Nikšića i Berana. Jedan od nikšićkih učenika to objašnjava tvrdnjom da su „*ljudi dosta osjetljivi na vjeru*“ (#G2, Nikšić)

Ipak, čini se da je najprihvatljivije nasilje u slučajevima kada treba kazniti nasilnika (npr. kada momak bije djevojku na ulici). Navodi se primjer krajnje nužde, tj. „*ako se stvar ne može riješiti razgovorom*“ (#G2, Nikšić).

Iz razgovora sa učesnicima su se mogle izdvojiti i sljedeće preporuke za suzbijanje nasilja ili konflikata. Srednjoškolci predlažu:

- Više okupljanja, držati neka predavanja o nama svima – o tome kako smo isti.
- Radionice su korisne ako smo pomiješani, da bi vidjeli da se naša mišljenja podudaraju sa drugima i različitima od nas.
- Više informacija o drugoj strani – da upoznamo drugu stranu, da to gledamo drugačije da bismo shvatili.

VJERSKA TOLERANCIJA

Posljednji dio izvještaja se odnosi na temu religioznosti, vjersku toleranciju i ekstremna ponašanja. Ovo je vrlo važan segment u analizi i na neki način predstavlja dobar pokazatelj procjene rizika od ekstremnih ponašanja u različitim sredinama.

Iako se do sada samo spekuliralo o socijalnim profilima ili grupama koje bi mogle da utiču na radikalizaciju vjerskih pokreta u zemlji, u razgovoru sa srednjoškolcima i predstavnicima društvenih i vjerskih institucija, došlo se do određenih nalaza koji bi mogli biti veoma korisni u otkrivanju faktora koji uzrokuju ili doprinose širenju ekstremnih ponašanja kod mladih ljudi.

RELIGIOZNOST

Religioznost se pokazala kao naročito interesantna tema za srednjoškolce. Većina učesnika, kako na sjeveru, tako i na jugu Crne Gore, smatraju sebe religioznim osobama i vide se kao pripadnici određenih religija. Međutim, malo je onih koji suštinski praktikuju religiju, odlaze u crkvu ili džamiju. Njihova religioznost, po sopstvenom priznanju, ogleda se uglavnom u obilježavanju „slava, Božića, Bajrama, Uskrsa...” a ostalo smatraju u neku ruku demode, s obzirom na to da se mogao čuti i stav: „*ipak je ovo 21. vijek*”.

Shvatanje vjerovanja od strane onih koji se smatraju religioznima u suštini se najčešće svodi na etičke kategorije. Međutim, među njima ima i onih koji tvrde da im vjera daje mir, da je važna zbog osjećaja pripadanja, da je „*život težak i da je tako lakše*”, čak i to da se boje da ne vjeruju. Pored toga priznaju da veliki uticaj na obavljanje vjerskih obreda od ranog djetinjstva na djecu vrše roditelji, ali da ima i onih koji pretjeruju u tome.

Dodatno, objašnjavaju da danas ljudi „*više bježe vjeri, pokušavajući da nađu sebe u nekom religioznom smislu i da misle da će tako više postići u društvu*” (#G1, **Berane**). Pored ovog, kažu da „*ljudi pokušavaju da budu u vjeri, iako stvarno ne vjeruju u to – to je neka bolest*” (#G1, **Berane**).

ZNAČAJ VJERSKIH ZAJEDNICA I VJERSKI ŽIVOT U CRNOJ GORI

U istraživanjima javnog mnjenja koja se sprovode u Crnoj Gori, vjerske zajednice tradicionalno uživaju najveće povjerenje stanovništva. Njihov uticaj izvire iz istorijske uloge koju su kroz vjekove imale, a temelji se i na nespornom autoritetu koji u crnogorskom društvu posjeduju vjerski poglavari. Nažalost, među našim sagovornicima vlada saglasnost da se društveno odgovornom djelovanju vjerskih zajednica ne posvećuje dovoljno pažnje, već se u medijima često naglašavaju samo negativne strane.

Kada je riječ o kvalitetu vjerskog života, dobili smo nalaze koji u velikoj mjeri odgovaraju nalazima iz fokus grupa. Većinski stav naših sagovornika iz vjerskih organizacija je da su mladi nominalno nešto religiozniji od generacije njihovih roditelja:

Ipak, sagovornici istovremeno primjećuju da formi nedostaje i sadržina – često se religioznost svodi samo na poštovanje tradicije predaka i učestvovanje u masovnim svečanostima. Ipak, vjerske zajednice u mladima vide veliki potencijal i pokušavaju da njihovo ponašanje usm-

jeravaju u skladu sa religioznim vrijednostima. Za mlade se gotovo u svim gradovima organizuje veliki broj aktivnosti, kako bi se i kroz neformalno obrazovanje i vanškolske aktivnosti približili vjerskoj zajednici čiji su nominalno članovi.

TOLERANCIJA PREMA DRUGIM VJERSKIM ZAJEDNICAMA

Posmatrano na nivou Crne Gore, stepen vjerske tolerancije srednjoškolaca je nerijetko vezan za specifičnosti sredine iz koje dolaze. Tako u Beranama jedan od maturanata tvrdi da ako bi se usudio da „*više po gradu*“ da je ateista – „*bilo bi, Aaa – spalite ga!*“ (#G2, **Berane**). Ovo govori u prilog konzervativnosti sredine, gdje je bolje biti bilo kakav vjernik, nego „*nevjernik*“.

Poistovjećivanje vjerskog i nacionalnog identiteta smatraju problemom i kažu da je razlog tome politika „*koja se umiješala u svaku sferu života*“: „*A ljudi ne razumiju da čim (neko) uđe u politiku, on nije više svešteno lice – da on to ne smije da radi.*“ (#G2, **Berane**).

I na ovom mjestu se pokazalo da je mali broj učenika oduševljen idejom da u budućnosti njihovo dijete bude druge vjere u odnosu na njih. Ovaj nalaz u potpunosti odgovara glavnim zaključcima iz dijela socijalne distance, koji ilustrativno pokazuje sve razloge zbog kojih srednjoškolci „**ne žele da se miješaju**“, kada su intimni odnosi u pitanju.

Kao glavne razloge zbog kojeg ljudi prave razlike između pripadnika različitih konfesija, učenici navode ljubomoru, nepoštovanje ili same karaktere ljudi koji uvijek „*hoće da huškaju*“. Jedna od učesnica priznaje da su možda vjera i porodica dvije najosjetljivije teme i da kada neko želi da naudi nekome „*znaš da ćeš pravo na to da pucaš*“ (#G1, **Plav**). Kako kažu „*pogotovo na ovim prostorima*“ – vjera je jako jažna. (#G1, **Plav**) (#G2, **Nikšić**)

Na pitanje da objasne zbog čega nastaju podjele, jedna od učesnica kaže: „*Podjelu mi stvaramo i preci. Nijedna vjera ne kaže da treba da se odvajamo.*“ (#G2, **Rožaje**).

EKSTREMNA PONAŠANJA

Kada su u pitanju ekstremni načini praktikovanja religija, učesnici su saglasni sa stavom da su „*svjedoci svakog dana da se to dešava*“. Jedan od rožajskih srednjoškolaca primjećuje da je „*to baš uzelo maha u posljednjih 10 godina*“ (#G2, **Rožaje**). Dodaju i to da ekstrema „*u obje vjere ima*“, te često kažu da su samo slušali o tome, ali da takvih ponašanja nema u njihovom kraju.

Interesantno je da pravoslavci koji potiču iz beranske sredine nisu u stanju da identifikuju bilo koji vid ekstremnog ponašanja kod pripadnika svoje konfesije, što upućuje na potpuno odsustvo senzitivnosti prema lošim primjerima praktikovanja vjere u okviru ove konfesije.

Oblike vjerskih ekstremizama identifikuju i kao sekte. Prema takvim pojavama se odnose bojažljivo i pridaju im magijske vrijednosti.

O ISIS-u kažu da predstavlja lažnu sliku muslimanskog svijeta. Takođe, po pitanju Sirije, mišljenja su da nevini ljudi koji žive u toj zemlji stradaju zbog njih, te da su praktično „*osuđeni zbog okoline*“ (#G2, **Berane**). Za pripadnike ISIS snaga kažu da su teroristi i da vjeru koriste kao izgovor za ostvarivanje sopstvenih interesa.

Takođe, smatraju da posljednja dešavanja u svijetu utiču na povećanje islamofobije, ali da u Crnoj Gori to ipak nije slučaj. Interesantno je da većina učesnika koja nešto zna o ovome tvrdi

da se o toj temi gotovo uopšte ne priča. Dodatno, na pomen slučajeva osoba iz Crne Gore koje su otišli u Siriju da se pridruže ISIS-u, objašnjavaju da o tome takođe „*niko ne priča*“.

Iako upitani da li je razlog tome osjetljivost teme i da li to smatra tabuom – učenici se ogradauju i kažu da „*ne zanima ljude to*“ ili da nisu u kontaktu sa takvim ljudima. **Ovakav stav je zabrinjavajući, budući da ukazuje na to da učenici srednjih škola, pogotovo na sjeveru Crne Gore, vrlo dobro poznaju detalje koji se tiču primjera ekstremnog praktikovanja religije – ali u istom ignorišu ovu pojavu i ne pokazuju inicijativu za njeno suzbijanje.**

Na pitanje da opišu o kakvim se profilima radi, jasno identifikuju vehabije i govore da „oni idu tamo i ratuju za njih, svašta rade, pa dolaze ovamo i šire taj ekstremizam“ (#G1, Plav). Njihov vrijednosni stav je veoma negativan prema ovoj socialnoj grupi, što se ogleda u krajnje negativnim komentarima, osuđivanjem i poistovjećivanjem sa psihičkim poremećajima:

” *Ja sebe ne mogu da zamislim da mi to bude inspiracija, da idem da ratujem za nekog i da se dižem u vazduh. (#G1, Plav)*

” *Onaj koji smatra da treba pobiti sve one koji ne misli isto kao oni – je stvarno bolestan um. (#G2, Plav)*

” *Svi ljudi koji tamo odu su već spremni da poginu – nemaju cilj da pomognu tim ljudima, već da tamo umru. (#G2, Berane)*

” *Ti ljudi imaju nekakve svoje prostorije, oni tu ne klanjaju, nego pričaju kako i što treba da rade – istrebliju vjeru. (#G1, Plav)*

” *Organizatori ostaju punih džepova, a ti ljudi ginu i ne znaju zašto su dolje. (#G2, Plav)*

Jedan broj učenika spekulise i da je ponašanje ekstremista novčano motivisano:

” *Ja sam čuo da je njima to plaćeno, znaš koje pare... (#G1, Plav)*

” *Ako poginu tamo to ostaje porodici. (#G1, Plav)*

” *Ti pare dobijaš i kad kreneš i dok si tamo, to su nenormalne cifre u pitanju, još je malo ovako poremećen u glavu, to mu je dovoljan povod da ode. (#G1, Plav)*

” *To sam ja čuo i čuo sam da je do dužine brade – što je duža brada više para. (#G2, Rožaje)*

” *Vehabije kojima su žene pokrivene, a to je u većini slučajeva, primaju novac; ako pogine taj čovjek tamo na tom bojištu onda njegova porodica ima neko osiguranje. Znači nikad neće ostati bez kuće i uvijek će imati neki doprinos, uvijek će nešto primati. (#G2, Rožaje)*

Po pitanju regrutacije ljudi za ISIS, porazno djeluje stav jednog od učesnika pravoslavne vjeroispovijesti, koji smatra da bi „*naš narod bi to isto uradio, da se recimo to (rat) desi u Srbiji – mislim da bi se naši ljudi isto regrutovali*“ (#G1, Berane).

Po pitanju načina regrutacije naših državljana za ISIS, učesnici navode sljedeće kanale, profile i ciljnu grupaciju:

- Kanali
 - Preko društvenih mreža
 - Preko prijatelja
 - Brakovi iz interesa
- Profili
 - Ljudi iz Crne Gore, jer kako kažu, oni koji žele da idu u Siriju, uvijek traže nekog kome mogu da vjeruju, koji ma moć ubjeđivanja, ko će ih ubijediti da je to ispravno
 - Stariji ljudi
 - Plaćenici koji ne poštuju vjeru
 - Osobe poslate iz drugog mjesta, Bosne i Hercegovine možda – ali to su plaćenici
 - „Čula sam da to rade neki iz Francuske, potplaćuju neke ljude da budu takvi“ (#G2, **Rožaje**)
- Ciljne grupe
 - Koriste djecu koja su mlađa jer tada nemaju formirano mišljenje. Uglavnom se radi o djeci od 17 ili 18 godina
 - Labilne osobe

Među motivima najčešće navode različite vidove emocionalnih ucjena, prijetnji i obećanja oprosta grijehova i sveopšte blagosti za njih i njihove porodice. Vrlo je interesnato što su plavski učenici povukli paralelu između savremenog vrbovanja za „islamsku državu“ i „danka u krvi“.

Plavski maturanti kažu da znaju da u mjestu postoji garaža gdje se okupljaju vehabije i kako se služe drugačijim verzijama Kurana. Na pitanje da li su ikad pokušali da dođu do tih materijala i vide o čemu je riječ, pokazuju dozu sujevjerja i straha: „Ja sam htjela, ali su mi rekli da ako pročitam, okrenuću se na njihovu stranu“. Objašnjavaju da su ekstremisti po mnogo čemu drugačiji i da imaju različite termine klanjanja i različite datume praznika. (#G2, **Plav**)

S druge strane, iz razgovora sa srednjoškolcima u Podgorici, Ulcinju, Nikšiću i Herceg Novom može se zaključiti da u ovom uzrastu oni nijesu pretjerano informisani o temama kao što su islamofobija, ili djelovanje ISIS-a, niti da su naročito zainteresovani za iste.

VJERSKI EKSTREMIZAM IZ PERSPEKTIVE DRUŠTVENIH I VJERSKIH ZAJEDNICA

Predstavnici društvenih i vjerskih zajednica različito tumače zastupljenost ekstremnih vjerskih stavova kod mladih ljudi u Crnoj Gori. Interesantno je da većina ne negira da postoje, makar u određenoj mjeri, i to kod određenog profila vjernika – ali su saglasni sa tim da zvanične vjerske zajednice u Crnoj Gori ne inspirišu i ne utiču na takva ponašanja.

Gotovo svi predstavnici vjerskih zajednica tvrde da je „Crna Gora najsekularnija od svih susjednih država“ i da je u poređenju sa Bosnom i Hercegovinom, Srbijom i Kosovom situacija značajno drugačija.

Po pitanju radikalizacije Islama, kažu da među crnogorskim imamima nema radikalnih.

Iz islamske vjerske zajednice dodaju da je ta situacija simptomatična: „država hoće da ja nadem ekstremiste, a nemam podršku od njih“. Uopšteno, ovaj problem saradnje i komunikacije se ne javlja samo u jednom razgovoru, već predstavlja temeljni problem svih vjerskih zajednica u njihovom odnosu sa državom. Razgovarajući o nedovoljnoj komunikaciji, stiče

se utisak da se aktivnosti po pitanju smanjenja radikalizma i vjerskih ekstremizama ne vrše koordinirano i planski.

Iako je država Crna Gora prepoznala važnost tretiranja pitanja vjerskog ekstremizma i u tom cilju izradila strategiju o suzbijanju istog za period 2016-2018. godine – ni agencija, niti Forum MNE u više navrata nijesu uspjeli da stupe u kontakt sa nadležnim tijelima zaduženim za sprovođenje. Štaviše, iz razgovora sa nadležnim institucijama, nije bilo jasno ko vrši nadgledanje sprovođenja i prati predviđene aktivnosti u strateškim dokumentima.

Predstavnik vjerske zajednice iz Rožaja kaže da su različiti oblici vjerskih ponašanja naročito opasni kod mladih ljudi: *„jer nemaju znanja ni zrelosti da se odupru nečemu takvom“*. Smatra da su vjerske škole dobre u tom smislu, jer uče djecu religiji i vrlinama, dok oni koji nemaju to znanje mogu podpasti pod razne uticaje.

U Rožajama i Plavu je situacija specifična, budući da se sada već jasno izdvajaju dvije struje Islama. U Rožajama negodiju kako Islamska zajednica (IZ) zbog trenutne situacije nema kontrolu nad islamskim institucijama koje su nelegalne i pod uticajem Sandžaka, dok U Plavu kažu da zvanična Islamska zajednica osuđuje vehabističke grupe, ne pozdravlja ih na ulici i ne posluje sa njima.

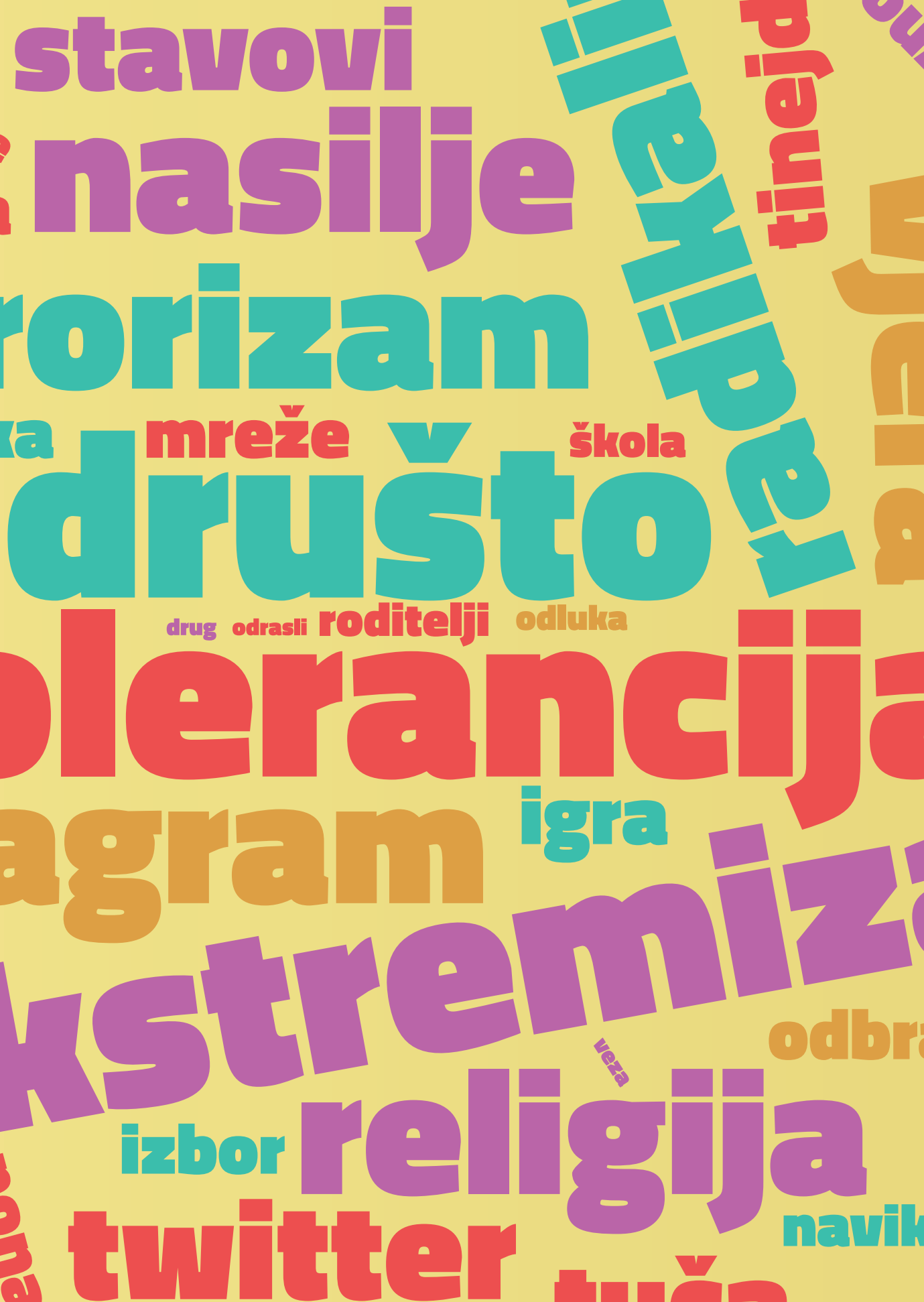
Vrlo sličan stav ima i predstavnik pravoslavne vjerske zajednice u Nikšiću, koji na pitanje o postojanju vjerskih ponašanja kaže: *„Oni nisu većina, ali takvi primjeri su možda vidljivi jer su upravo ta lica nešto agresivnija, samim tim i uočljivija. Imaju ljudi koji dolaze (u crkvu) iz nacionalnih razloga. To su samo pojedinci ili manje grupe koje daju sebi za pravo da predstavljaju crkvu, naciju i sl.“*

Kod uzroka pojave ekstremnih ponašanja u ovom smislu, iz razgovora sa predstavnicima vjerskih zajednica možemo izdvojiti tri krupne stavke:

- Neinformisanost
- Socijal – ekonomska situacija, siromaštvo
- Internet, uticaj mass medija

Na samom kraju, na pitanje šta vjerske zajednice i institucije mogu učiniti da preveniraju ovakva ponašanja, dobili smo sljedeće odgovore:

- Potrebna je edukacija kulturološkog, prije nego metafizičkog tipa
- Kontrola nad upotrebom društvenih medija
- Bolji uslovi za imame
- Obrazovanje i vjeronauka

stavovi

nasilje

horizam

mreže v škola

društvo

toleranciija

agoram

igra

kstreamizacija

religija

twitter

odbr

izbor

navik

veza

tinejd

radikalizacija

tuča

